

Doğu Türkistan Sorunu

Erkan AVCI

Tarihten Günümüze Doğu Türkistan

Doğu Türkistan, tarihte birçok Türk devletinin kurulduğu bir bölgedir. Bunların en başında Hunlar gelir. Hunlar arasında birliği gerçekleştirerek ilk Hun devletini kuran T'ou-man (Teoman, M.Ö. 220) olmuştur. Hunlar'ın merkezi, Orhun-Selenga ırmakları ile bu ırmakların hemen batısında, Türklerin kutlu ülke saydıkları Ötüken havalisindeydi. Teoman'dan sonra yerine geçen oğlu Mo-tun (Mete) 35 sene hükümdarlık yaparak devletinin sınırlarını kuzeyde Sibirya'dan, güneyde Himalayalar'a, doğuda Büyük Okyanus'tan batıda Hazar Denizi'ne kadar genişletmişti.¹

Doğu Türkistan'dan batıdaki Fergana'ya kadar olan bölgede birçok hanlık vardı. Mete Han, buradaki hanlıklara egemen olup hepsini birleştirerek devletin sınırlarını büyük bir alana yaymıştır. Bu sebeple devlet daha fazla güçlenerek sınırlarını neredeyse tüm Asya boyunca genişletmiştir ve buradaki neredeyse tüm halkları bir çatı altında toplamıştır. Ancak Mete Han'ın egemen olduğu bu küçük devletçikler özerk bir yapıya sahip olmuştur. Bu durum Çin açısından pek de olumlu değildi. Zira daha önce Çin ipek gibi yüksek gelir getiren ürünlerini batıya pazarlamak için

bu küçük devletler üzerinden ticaretini kolaylıkla yapabiliyorken artık Hun İmparatorluğu gibi büyük bir devletle uğraşması gerekiyordu. Bu bağlamda Çin, Hun İmparatorluğu'nu yıkabilmek için büyük bir çalışma başlatmıştır. En iyi yol olarak da kendine yeni bir müttefik bulmayı seçmiştir. Öte yandan ilk defa büyük ordular oluşturmuş, bölgedeki küçük devletler nezdinde propaganda faaliyetleri gütmüştür. Böylece Çin, M.Ö. 133-119 yılları arasında Hunlara karşı topyekün bir mücadele başlatmıştır. Bu kapsamda Çin, Türkistan'daki bu küçük devletlere hediyeler verme ve onlarla akrabalık ilişkileri kurmak istemiştir. Bunda başarılı olan Çin bu devletlerin önemli bir kısmını Çin'in dostu ve müttefiki haline getirmiştir. Öyle ki Batı Türkistan'daki bazı devletlerin hanları Hunlardan ayrılıp Çin hakimiyeti altına girmek için Çin imparatoruna başvurmuştur. Çin'in Hunlara karşı uyguladığı bu böl-yönet politikası zamanla etkili olmuş ve Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasında önemli rol

¹Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: 1, s. 201-208, 2015

oynamıştır.²

Büyük Hun İmparatorluğu'nun M.S. 216'da yıkılmasından sonra Doğu Türkistan'da sırasıyla Kangkıl (Kao-ch), Göktürk, Türgiş, Karluk ve Uygur Devletleri kurulmuştur. M.S. 840 yılında ise İslam Dinini ilk olarak kabul eden Türk Devleti Karahanlılar Doğu Türkistan'da kurulmuştur. Türkler, Karahanlılar döneminde (840–1212) büyük bir hızla Müslüman olmaya başlamıştır. Karahanlılardan sonra, yine Doğu Türkistan'da yine birer Türk Devletleri olan Çağataylılar, Timurlular, Seidiye Hanlığı, Kaşgariye Devleti ve Doğu Türkistan Cumhuriyeti gibi devletler kurulmuştur. Çin Mançu İmparatorluğu tarafından işgal edilinceye kadar Doğu Türkistan'daki Türkler bağımsız olarak yaşamışlardır.³

1755 yılında Çin Mançu işgalcileri Jungarlar arasındaki taht kavgalarını fırsat bilerek, 751'deki Talas Muharebesinden aldığı ağır yenilgiden yaklaşık binyıl sonra tekrar Türkistan topraklarına saldırdı ve 1757'de Doğu Türkistan'ın tamamını işgal altına aldı. Çin işgalinin başlamasıyla bölgede huzur ve güven kalmamıştır. Çin işgalden sonra bölge halkına inanılmaz baskı uygulamıştır. Korku rejimi kurularak insanlara zulüm ve işkenceler yapmaya başlamışlardır. Zulme ve esarete karşı duran Doğu Türkistanlı Türkler, zaman-zaman Çin işgalcilerine karşı ayaklanmışlardır. Bütün ülke çapında başlatılan kurtuluş hareketi kısa zamanda meyvesini vermiş ve Yakup Han'ın liderliğinde 1865'te Kaş-

gariye Devleti (1865–1878) kurulmuştur.¹ Osmanlılar, İngiltere ve Rusya tarafından resmen tanınmasına rağmen bu devletin ömrü kısa oldu ve 1876 yılında Çin-Mançu Devleti'nce yeniden işgal edilen Doğu Türkistan, 1884'te Çince 'yeni sömürge', 'yeni sınır', 'yeni kazanılan yer' anlamlarına gelen Sincan adıyla Çin İmparatorluğu'na bağlandı.⁴

20. yüzyıl Uygurlar için Han egemenliğine karşı koydukları ve düzenli ve sürekli bir biçimde sömürgecilik hareketine maruz kaldıkları yüzyıl oldu. 1920'lerden sonra Çinli yönetici Yang Zangxi Pekin'in otoritesini tanıyarak neredeyse tamamen bağımsız bir politika izledi. 1931'de ayaklanmalar başladı. Doğu İslam Türk Cumhuriyeti 22 Kasım 1933'te ilan edildi. Ama Rusların ve Çinlilerin yoğun uğraşları sonucunda kısa sürede feshedildi.⁵ 14 Ağustos 1945'te imzalanan Çin-Sovyet Dostluk ve Mütefiklik Anlaşması çerçevesinde Rusya, Doğu Türkistan'ın Çin'e bağlı kalmasına razı olmuştur. 1949'da Stalin, ABD'nin bölge ve komşu Çinli Müslümanlar bölgesinde büyük bir İslam devleti kuracağı iddiasıyla, komünist Çinlilerin Doğu Türkistan'ı işgal etmesine destek vermiştir.⁶ Bunu sonucunda Çin, işgal ettiği toprakları 1955'te bölge Sincan (Xinjiang) Uygur Özerk Bölgesi adıyla Çin Halk Cumhuriyeti'nin beş özerk bölgesinden biri haline geldi.⁷

1 Ali Osman Çalışkan, "Siyasette Liberalleşme Yok: Doğu Türkistan Sorunu", Fatma Sel Turhan (Haz.) Küresel Güçler, İstanbul: Küre Yayınları, 3.Baskı, 2005, s.315

2 Jean-Paul Roux, "Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl", İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1.Baskı, 2004, s.481.

3 Erkin Ekrem, "Doğu Türkistan ve Çin'e Yönelik Devrim Tartışmaları", Sinan Oğan (Der.), Turuncu Devrimler: Soros'un Yeni Dünya Düzeni: "İkinci El" Demokrasi ve Neo-Conlar, İstanbul: Birharf Yayıncılık, 2006, s.426

4 ÇALIŞKAN, (a.g.e.) s.315

* Milliyetçilik ile ilgili sorunların çeşitliliği için kullanılan bir terimdir. Tarih ve politikada, yurttaş kavramı sık-sık insanların ülkesel, kültürel ve etnik faktörlerinin

2 Yaşar Bedirhan, "Türk Tarihinde İpek Yolu Hakimiyeti ve Çin'in Türkistan'ı İlk İstila Projesi", s. 252-253 <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/968/910> Erişim Tarihi: 19.11.2018

3 Ahmet Taşağıl, "Turfan", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 41, s. 415 <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=410415> Erişim Tarihi: 20.11.2018

Doğu Türkistan'da SSCB ile ilişkili olarak algılanan veya yerel milliyetçilik sebebiyle binden fazla Uygur yetkilinin tasfiye edildiği 1957-1959 arasındaki Anti-Sağcı Kampanya ile Mao döneminin hizipçilik ve değişkenliğine geniş ölçüde kapı açıldı. Bu kampanya tamamen dağıtılan Uygur dini enstitü ve uygulamalarının sürecini başlatan Dini Reform Kampanyası ile birlikte gözler önüne serilmiştir. Dini Reformu sadece ekonomik felaket ve açlığı değil aynı zamanda Uygur sosyal yapılarının paramparça edilmesini getiren Büyük İleri Atılım takip etmiştir.

Mao Zedong döneminde gerçekleşen 1958-1962 arası Büyük İleri Atılım ve 1966-1976 arası Kültür Devrimi sonrasında yaşanan toplumsal karışıklıklar Uygur toplumunu neredeyse her açıdan dönüştürmüştür. Her iki hareket Pekinden yayıldı ve ilk olarak Han Çinlileri aracılığıyla Doğu Türkistan'a doğru genişledi. Ama bu hareketlerin etkileri adaptasyonun iki kat daha fazla yükü ile karşılaşan Uygurlar tarafından derin bir şekilde hissedilmiştir. Tüm Çin uyruklular gibi Uygurlar da Mao'nun ütöpik vizyonunun çizgileri boyunca sosyoekonomik ilişkileri yeniden şekillendirmeye zorlanmıştır. Aynı zamanda Uygurlar, Çin kültürel normlarına uyum sağlamak için zorla Ulusal Sorunu* çözmeyi hedefleyen Doğu Türkistan'daki otoritelerden açık bir şekilde asimilasyoncu bir ajanda ile karşılaşmıştır.⁸ Örneğin bu kapsamda 1950'li yıllardan beri Uygur halkına 6 farklı alfabe tanıtılmıştır. Bunlara üç farklı yazma sistemi, isim değişiklikleri ve imla kurallarındaki değişikliklerle birlikte harflerin

düzeni de dahil olmuştur. Bu sebeple Güney Çin ve Doğu Türkistan'da diğer dil grupları arasında ortaya çıkan kısmen benzer değişiklikler de bulunmasına rağmen Uygur deneyimi olağandışı olmuştur. Sık-sık yapılan değişiklikler sadece entelektüel topluma değil aynı zamanda tüm Uygur nesline etkide bulunmuştur.⁹

Alfabenin yanı sıra bahsedildiği üzere Han Çinlilerinin Doğu Türkistan'a yerleştirilmesi de Uygur toplumuna büyük etkide bulunmuştur. Bölgeye ilk Han göçü 1953'te başladığında bölgedeki Han oranı %7 civarındaydı. Bu oran 1964'e kadar %33'e ulaşmıştır. Bu arada Uygurların oranı da bu dönemde %54'tü. Zira bölgede Kazak, Kırgız vs. gibi birçok etnik unsur da yaşamaktadır. 1978'e gelindiğinde Uygurların oranı %46'ya kadar düşmüş, Han Çinlileri de %40'a ulaşmıştır.¹⁰

1960'lı yıllarda yine geçmişteki gibi ayaklanmalar yaşanmıştır. Ancak bunlar öncekilerden biraz farklı olarak Rusya'nın kışkırtmasıyla meydana gelmiştir. Dönemin Çin Hükümeti de zaten Doğu Türkistan'da yaşanan huzursuzluklardan Rusya'yı sorumlu tutmaktaydı. Bundan ötürü Çin, Doğu Türkistan'daki Rus elçiliklerini kapatmıştır. Buna karşılık Rusya da Doğu Türkistan'da bulunan teknisyenlerini geri çekmiştir. Ancak Rusya, bölge ile bağlantısını tamamen kesmek istemiyordu. Bu kapsamda bölge halkının yaşadığı baskılar sonucunda düştüğü durumu göz önünde bulundurarak onları SSCB

karşılıklı etkileşimi ile ilgilidir. Siyasi teori ve hareketler açısından sosyalist ve komünist ideolojiler tarafından bu kavrama yoğun bir şekilde gönderme yapılır.

8 Rian Thum, "The Uyghurs in Modern China", <http://asianhistory.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190277727.001.0001/acrefore-9780190277727-e-160> Erişim Tarihi: 20.11.2018

9 Cuiyi Wei, "An Historical Survey of Modern Uighur Writing since the 1950s in Xinjiang, China", *Central Asiatic Journal*, Vol. 37, No.3/4, 1993, p.249-322 (250)

10 David O'Brien, "An Exploration of Han Chinese as Political Actos in Xinjiang", (Ed.) Anna Hayes & Michael Clarke, *Inside Xinjiang: Space, Place and Power in China's Muslim far Northwest*, New York: Roudledge Publications, p.36, 2016

içerisinde yer alan Orta Asya ülkelerine iltica etmeye teşvik ediyor veya Doğu Türkistan'da bir ayaklanma çıkartmak için kışkırtıyordu. Bu çabaların sonucu olarak 1962'de İli ve Göçek bölgelerinde gösteriler düzenlenmiştir. Ancak Çin ordusu, göstericilerin üzerine ateş açarak bu gösterileri şiddetli bir biçimde bastırmıştır. Bir milyondan fazla Uygur ise Kazakistan'a ilticaya zorlanmıştır.

1965 – 1966 arasındaki ayaklanmalarda Çin ordusu tarafından on binlerce Uygur öldürülmüştür. Sadece Aralık 1966'da Doğu Türkistan'da 75 bin Uygur, Çin ordusu tarafından öldürülmüştür. Bu katliamın, Ramazan ayının hemen öncesinde gerçekleştirilmiş olması hasebiyle manevi açıdan da büyük bir etkisi vardır.

1966 yılındaki Kurban Bayramı'nda halk, bayram namazı için Kaşgar'ın en büyük camisinin önünde toplanmış ama komünist makamlar camiye açmamış ve Çinli askerler toplanan kalabalığı dağıtmak istemiştir. Ancak caminin kapısının kilidini kırmaya çalışan halk ile askerler arasında arbede çıkmıştır. Bu olay büyük bir ayaklanmaya dönüşmüş ve tüm Doğu Türkistan'a yayılmıştır.

1967 – 1968 yıllarında Uygurların kurduğu silahlı örgütün 300'den fazla üyesi tutuklanmış ve kurşuna dizilmiştir. 1969'da ise Ahunoğlu Mecit liderliğindeki bir silahlı örgütün ayaklanma hazırlığında olduğunun haber alınması üzerine örgüt kanlı bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. 1970'te Doğu Türkistan Eyalet Hükümeti Başkan Yardımcısının da içinde bulunduğu gizli bir siyasi partinin 23 binden fazla üyesi ayaklanma arifesinde bastırılmıştır. Merkezi Çin Yönetimi, Doğu Türkistan'daki ilçelerin Çinli yetkililerine

idam cezası yetkisi vermiştir. Bunun sonucunda Başkan Yardımcısı başta olmak üzere bu gizli hareketin tüm lider kadro idam edilmiş; binlerce genç aydın öldürülmüş veya çalışma kamplarına sürülmüştür.¹¹

1981'de Doğu Türkistan'da ilk defa demokratik bir mücadele başlamıştır. Bu mücadelenin fitilini ateşleyen olay bir kavgada Abdulhamit Mesut adında bir Uygur gencinin bir Han Çinlisi tarafından öldürüldüğü suçlaması olan mahkemedir. Bu mahkemeden sonra Kaşgar sokaklarında büyük bir gösteri yapılmıştır. Gösterideki katılımcılar Han Çinlilerine ve Han hükümetine karşı "Uyguristan Cumhuriyeti" şeklinde sloganlar atmıştır. Bu olaydan 4 yıl sonra yani 1985 yılının Aralık ayında İsmail Ahmed adında meşhur bir Uygur yöneticinin görevinden azledilmesi başka bir büyük gösteriye yol açmıştır. Sincan Üniversitesi'ndeki Uygur öğrenciler dersleri boykot etmiş ve birkaç bin öğrenci Urumçi sokaklarında yürüyüş düzenlemiştir. Bu gösterilerde "Hanlar Doğu Türkistan'dan gönderilsin.", "Doğu Türkistan için dayanışma, bağımsızlık ve özgürlük" şeklinde sloganlar atılmıştır. Bu gösterilerin bir benzeri de Pekin'de düzenlenmiştir.¹²

1989 yılında Urumçi'de Müslümanlar İslamiyet'e yapılan hakaret ve saldırıların durdurulması ve demokratik haklarının verilmesini talep ederek gösteriler düzenlemişlerdir. Doğu Türkistan halkı, 1949'dan sonra Çin işgaline karşı çeşitli pasif ve aktif direniş yollarını günümüze dek uzanan bir süreç içerisinde kullanmıştır.

11 Şahzada Dauliatova, "Çin'in Doğu Türkistan Politikası", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.33-34

12 Gardner Bovingdon, "Autonomy in Xinjiang: Han Nationalist Imperatives and Uyghur Discontent", Policy Studies 11, Washington: East-West Center Publications, p.7, 2004

Komünist rejimin sınıfsız, ayrımcılığın olmadığı bir toplum yaratma adına halkın milliyet, din ve kültürüne yönelik uyguladığı insanlık dışı baskı ve şiddet karşısında halk, yaşayışından, inanışlarından ve kimliğinden ödün vermemiş, bütün varlıklarını ve birçok haklarını, hatta hayatlarını bu uğurda yitirmiştir.

Nisan 1990'da Barın ve Şubat 1997'de Gulca vilayetindeki Yining ayaklanmasından sonra Çin Yönetimi baskı politikasını iyice sertleştirdi. Öyle ki "Doğu Türkistanı" ve "Çin Türkistanı" gibi kullanımları, Çin egemenliğini tartışma konusu yapabilecek dış tarihsel bağları ima ettiği için reddeden Çin, bu tutumunu daha ileri götürerek Tayvan'la resmi ilişki kuran devletlere karşı takındığı olumsuz tavrı "Doğu Türkistan" terimini kullanan devletlere karşı da takınmaktadır.¹³

Diğer taraftan 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla beş bağımsız Orta Asya devletinin ortaya çıkması, başta Pekin olmak üzere pek çok başkentte mevcut parçalanma sürecinin etnik ve kültürel açıdan Türkistan'ın bir parçası olan Doğu Türkistan'a da yayılıp yayılmayacağı tartışmalarını gündeme getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Çin'deki Uygur, Tibet ve Moğol milliyetçilerini bağımsızlık konusunda cesaretlendirmiştir.¹⁴ Orta Asya Cumhuriyetlerinde yaşayan ve büyük bir kısmı Doğu Türkistan'dan gitmiş olan Uygur Diasporası, 2003 yılı Çin verilerine göre yaklaşık 250 bin civarındadır. Çoğu 1969 Çin-Rus anlaşmazlığı sırasında Doğu Türkistan'daki Çin yönetimine karşı çalışmalar yapmak konusunda Sovyet yönetimi

tarafından teşvik edilmiştir. 1980'li yılların sonlarına doğru Sovyetlerde başlayan demokratikleşme rüzgârları Orta Asya cumhuriyetlerindeki Uygurları da etkilemiş ve yaşadıkları ülkelerde Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını hedefleyen örgütlenmeler oluşturmuşlardır.¹⁵ Bağımsızlık sonrası Orta Asya devletlerinin en önemli problemleri olan aşırı dini akımlarla ve terörizmle mücadele, Pekin tarafından da desteklenmiştir. Bu desteğin arkasındaki en önemli faktör, Orta Asya devletleri ile Çin'in Uygur bölgesinin paylaştığı 3000 km'lik sınır ve bu sınırın Çin açısından yarattığı potansiyel tehdittir.¹⁶ Bu dönemde Çinli yetkililer ısrarla Sovyetler Birliği'nin durumuna düşmeyeceklerini belirtmişlerdir. Pekin bu amaçla Doğu Türkistan'ın Çin'den kopmaması ve altıncı Orta Asya Cumhuriyeti olarak ortaya çıkmaması için bir dizi önlem almıştır. Pekin, öncelikle sınır güvenliğini artırarak Orta Asya'dan bölgeye yayılabilecek istikrarsızlıkları önlemeye çalışmıştır. Sincan Bölge Yönetimi Başkanı Timur Damawat'ın 1990 ve 1991'de gerçekleştirdiği Özbekistan ve Kazakistan ziyaretlerinin ardından Çin ve Kazakistan arasında güvenlik ve ekonomideki işbirliğinin yanı sıra ithalat ve ihracatta uygulanan gümrük tarifelerini azaltan beş yıllık bir anlaşma imzalanmıştır. Sınır güvenliği konusu 1992 yılında Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya ve Çin arasında gerçekleştirilen ilk toplantılarda önemli bir gündem maddesi olmuştur. Dört yıl boyunca devam eden müzakereler ŞİÖ'nün temelini oluşturan Şanghay Beşlisi'nin Nisan 1996'da kurulmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁷

13 ÇALIŞKAN, (a.g.e.) s.315

14 Phunchok Stobdan, "China's Central Asia Dilemma", Strategic Analysis, Cilt: 22, Sayı: 3, Haziran 1998, s. 403.

15 Bilge Ustaoglu, "Çin'in Orta Asya Politikası", Mehmet Seyfettin Erol (Der.), "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği: Yeni Büyük Oyun" Barış Platin Kitabevi, Ankara 2009 1.Baskı, s. 353

16 USTAOĞLU, a.g.m. s. 347

17 Selçuk Çolakoğlu, "Çin'in Orta Asya Politikası (1991-

1980'lerden beri politik bir yön izleyen mücadele 1990'da yeni bir çehreye kavuştu; artık açık ya da örtülü bir boyunduruk altında yaşayan halklarda çok tipik olarak gördüğümüz destansı bir başkaldırı mücadelesine dönüştü. Bombalı saldırılar başladı ve çoğaldı -1987 ila 1990 yıllarında 200 kadar- 1993, 1994, 1997 yıllarında devam ettiler ve 1997'de Pekin'de bile bombalı saldırılar düzenlendi. Genelde sokaklarda çatışılıyordu ve gösteriler iyice, çığırından çıktı. Bu ayaklanmalar doğal olarak korkunç bir biçimde bastırıldılar. Halk hareketleri, uyuşturucu trafiği ve çeteler savaşı sonunda meydana gelen tutuklamalar cinayetleri hatta idamlar 20. yüzyıl sonlarına kadar devam etti.¹⁸

Çin'in Doğu Türkistan'da dini yönetme çabaları 11 Eylül sonrasında yeni bir boyut kazandı. Yeni süreçte yeni politika dini, teröre kaynak olarak kullanılmaktadır. 11 Eylül'den sonra Çin, ABD'nin teröre karşı savaş söylemini hararetle desteklemiş, Usame Bin Ladin'in ayrılıkçı Uygurlara yardım ettiğine dair kanıtlara sahip olduğunu iddia etmiştir. Hükümet şimdi uluslararası terörist gruplara ve el-kaide ile bağlantılı İslami kökenli bir ayrılıkçı hareketle karşı karşıya olduklarını öne sürerek yaptığı mezalimi haklı göstermeye çalışmaktadır. Yine bu süreçte Doğu Türkistan'a "teröre karşı savaş" adı altında 40 000 asker sevk etmiştir. Bölgede uyguladığı politikalara en ufak direniş gösterenleri terörist ve aşırı dinci olarak değerlendirmiştir.¹⁹

Çin bu bölgede Çin etnik nüfusunu artırmak ve bölgedeki nüfus hâkimiyetini ele geçirmek için uzun zamandır iki yönlü politikalar izlemektedir. Bir yandan bölgeye yoğun bir Çin nüfusu göçü gerçekleştirirken özellikle de 2003 yılından beri "İşgücü fazlasını başka bölgelere yönlendirme" politikası çerçevesinde buradaki Uygur Türkleri (özellikle genç nüfus götürülmektedir) Çin'in iç bölgelerine taşınarak genel nüfus içerisinde eritmek istenmektedir. Çin'in uyguladığı bu asimilasyon politikası ile genç Uygur nüfusunun iş bulma vaadi ile Çin'in iç bölgelerine taşınması ve Çin genel nüfusu içerisinde asimile edilmesidir. Özellikle 16-25 yaş arası Uygur kızlarını Doğu Türkistan'dan alıp daha iyi eğitim, daha iyi iş imkânı adı altında, Çin'in iç bölgelerine götürülmesi asimilasyon politikalarının en göze çarpanı olmuştur. 1 Haziran 2006'dan itibaren uygulanan bu politika ile 240 bin Uygur kızı Çin'in iç bölgelerine taşınmıştır. Çin'in bu program çerçevesinde 1 milyon Uygur kızını Çin'in diğer bölgelerine götürmeyi hedeflediği bildirilmektedir.²⁰

5 Temmuz 2009'da Doğu Türkistan'da gerçekleşen protestolar ve bu protestolara Çin Güvenlik güçlerinin müdahalesi tüm dünyada tepkiyle karşılanmış ve uluslararası kamuoyunun dikkatini bir kere daha bölgeye çevirmiştir.²¹ Meydana gelen olaylarda Çin resmi ajansı Şinhua, 184 kişinin hayatını kaybettiğini ve 1000'den fazla yaralının olduğunu duyurmuştur. Ancak gerek uluslararası kaynaklar gerek Uygur diasporası

2007)" (Der.) M. Turgut Demirtepe, "Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası", USAK Yayınları, Ankara 2008, s. 162

18 ROUX, a.g.e. s.482

19 İrfan Polat, "11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 81 <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00521.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2018)

20 Sinan Oğan, "Doğu Türkistan'da Yaşanan Olayların Sebebi ve Sonuçları", <https://www.gunaz.tv/az/meqaleler/dogu-turkistan-da-yasanan-olaylarin-sebebi-ve-sonuclari-sinan-ogan-m10895> (Erişim Tarihi 20.11.2018).

21 "2010 Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu", (Haz.) MAZLUMDER Dış İlişkiler Komitesi., s. 11 <http://mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumderden-dogu-turkistan-insan-haklari-rap/625> (Erişim Tarihi: 20.11.2018)

ölü ve yaralı sayısının çok daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Örneğin Dünya Uygur Kurultayı sözcüsü Dolkun İsa BBC'ye verdiği mülakatta yerel kaynaklardan aldıkları bilgiler doğrultusunda ölü sayısının 600'den fazla olduğunu açıklamıştır.²²

Çin yetkililer meydana gelen olayların müsebbiplerinde birinin de Uygur bir İş Kadını olan Rabia Kadeer olduğunu öne sürmektedir. Kadeer, Çin hükümeti tarafından Uygur'daki ayrılıkçı hareketin önderlerinde biri olarak görülüyor. Uygurlar, Çinlilerin öne sürdükleri bu iddiaların birer komplo olduklarını iddia ediyor, kabul edilemez buluyor. İsveç'teki sürgün Uygurlar oradaki kanlı çatışmanın müsebbipleri olarak görülmekten çok rahatsızlar. Olaylarla hiç bir ilgilerinin olmadıklarını açıklayan sürgündeki Uygurlar, bunun Çin yetkililerin hedef saptırmak için uydurdıkları bir komplodan başka hiçbir şey olamayacağını yayınladıkları bir basın bildiriyle ilan ettiler.²³

Eylül 2017'ye gelindiğinde Çin'in Doğu Türkistan'da toplama kampları kurduğunu görmekteyiz. İlk olarak 'Yeniden Eğitim Kampları' olarak adlandırılan, daha sonra adı 'Profesyonel Eğitim Okulları' olarak değiştirilen bu kamplarda aileleriyle ve dış dünya ile hiç bir iletişimin olmadığı Uygulara karşı, Çin hükümeti tarafından aşırı cılılıkla mücadelede kullanıldığı söyleniyor.²⁴ Uluslararası kamuoyunda sert tepkilere neden

olan bu kamplar için Uygur olan Doğu Türkistan'daki Komünist Parti'nin iki numaralı ismi Şöhret Zakir, bölgede aşırılığın engellenmesi ve güvenliğin sağlanması amacıyla kurulduğunu ifade etmiştir. Çin medyasına konuşan Zakir, bu kamplara bir eğitim anlaşmasıyla alınan bu kişileri "kursiyer" olarak tanımladı. Onların «yönlendirilmiş» bir eğitim programı kapsamında Çince öğrendiğini, Çin yasalarıyla ilgili dersler aldığını ve bunun yanı sıra mesleki eğitime tabi tutulduğunu ileri sürdü.²⁵ Oysa birçok insan hakları ile ilgili raporlara göre durum bundan farklıdır. Örneğin İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (HRW) raporuna göre Çin'in eğitim merkezi olarak adlandırdığı bu kamplardaki tutukluların Çin Lideri Xi Jinping'i ve Çin'deki güncel siyaseti övmeye ve ona bağlılık yemine etmeye zorlanıyor. Öte yandan raporda Doğu Türkistan'daki mevcut uygulamaların Mao dönemindeki Kültür Devrimi'ne benzediği belirtilmektedir. O dönemde insanlar Mao'ya tapmaya zorlandığı gibi şimdi de Xi Jinping'e de ibadet eder gibi davranmaya zorlanmaktadır.²⁶

Sonuç olarak, Çin'in Doğu Türkistan meselesini bir güvenlik sorunu olarak kodlaması nedeniyle, yakın dönemde Uygur Türklerine yönelik politikalarının değişebilmesi pek olası görünmüyor. Gelinen noktada bir açmazla karşı karşıya bulunuyoruz: 1,4 milyar nüfusa sahip bir ülkede 9 milyon Uygur'un bağımsızlık elde edebileceği korkusu son derece anlamsız. Diğer yandan, Uy-

22 Sincan'daki Olaylar, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090706_uighurs_int_shtml E.T.25.10.2012

23 "Doğu Türkistan Sorunu Geçmişi Ve Geleceği" <http://gelinbirolalim.blogcu.com/dogu-turkistan-sorunu-gecmisi-ve-gelecegi/5812148> (Erişim Tarihi: 20.11.2018)

24 "Çin, Doğu Türkistan'da İnsanları Toplama Kamplarına Gönderiyor" <http://qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/cin-dogu-turkistan-da-insanlari-toplama-kamplarina-gonderiyor/159193/> (Erişim Tarihi: 21.11.2018)

25 "Çin'den Toplama Kampı Savunması: Uygur Türklerine Bedava Mesleki Eğitim Veriyoruz" <https://tr.euronews.com/2018/10/17/cin-dogu-turkistan-daki-kamplar-kabul-etti-kamplar-uygur-kokenli-yonetici-savundu> (Erişim Tarihi: 21.11.2018)

26 "İşgalci Çin'in Doğu Türkistan'daki Nazi Kampları hakkında raporlar", <http://habernida.com/IsGalci-Cinin-Dogu-Turkistandaki-Nazi-Kamplari-Hakkinda-Raporlar/> (Erişim Tarihi: 21.11.2018)

gur Türklerinin uygulanan baskı ve asimilasyon politikalarını “gönüllü” olarak benimseyebileceklerini düşünebilmek de bir o kadar hayalcilik olur. Bu nedenle, sorunun çözümü asimilasyon politikalarında değil, Uygur Türklerinin taleplerinin karşılandığı entegrasyon politikalarında yatıyor.²⁷

Doğu Türkistan’ın Jeostratejik Önemi

Çin’in kuzeybatısı, siyasi özerkliğin uzun tarihine sahip kadim bir ülkeye, Sincan’a (Doğu Türkistan) tekabül etmektedir. Tarihte burada birbirinin yerini alan çok sayıda devlet mevcut olmuştur. Dahası, Şu anda bu topraklar üzerinde İslam inancına mensup Türk kökenli Uygurlar bulunmaktadır. Sözü edilen bölgelerde Çinliler, doğrudan güç baskısı ve açıkça kolonileştirme, yerli ahaliyi sömürme, dini ve etnik özerkliğin savunulması için yapılan tüm girişimleri bastırma vasıtasıyla denetimi sağlamaktadır.²⁸

Halford Mackinder’in Heartland teorisine göre Avrasya ana karasını, özellikle de buranın merkezi Orta Asya’yı kontrol eden bir güç bütün dünyayı kontrol eder.²⁹ Doğu Türkistan ise jeopolitik açıdan Orta Asya’nın kopmaz bir parçası olması hasebiyle Çin’in elinden bırakmak istemediği bir bölgedir. Ayrıca Doğu Türkistan, zengin doğal gaz ve petrol rezervlerine sahip. Batılı uzmanlar, 8.2 milyar ton ham petrol ve 2.5 milyon metreküp doğal gazı ile bölgenin

zenginliğinin Suudi Arabistan’ınki kadar büyük olduğu görüşünde. Çin’in kömür rezervinin yarısı da Doğu Türkistan’da bulunuyor.³⁰ **Özellikle** böyle zengin kaynaklara sahip olmasından ötürü “Umut Denizi” şeklinde de isimlendirilen Doğu Türkistan’ın orta bölgesindeki tarım havzasında yapılan araştırmalar neticesinde 10.7 milyar ton petrol rezervi olduğu **düşünülmektedir. Şimdiye dek** 300 milyon ton petrol ve 220 milyar m³ doğalgaz kapasiteli 13 yatak ortaya çıkarılmıştır.³¹

Stratejik açıdan bakıldığında bölge, Çin’in adeta dünyaya açılan bir ana giriş-çıkış kapısıdır. Zira komşuları Pakistan, Afganistan, Keşmir, Kırgızistan, Kazakistan, Rusya, Moğolistan ve içindeki Nepal’dir. Konumu itibariyle Çin’in en uzak batısında yer alır. Eski ticaret kervan yollarının başlangıç noktası olmakla birlikte bugün de Demir İpek Yolu Projesinin önemli istasyonlarından biridir. Ayrıca bölgede modern merkezler kurulmuş olup bölge, enerji ticaretinin merkezi gibidir.³² Bundan ötürü Çin, Orta Asya ülkeleriyle olan ticaretini bu bölge üzerinden artırmaya başlamıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre Çin’in Orta Asya ülkeleriyle ticareti büyük bir gelişme göstermiştir. Çin’in sadece 2000 yılında Orta Asya ülkeleriyle gerçekleştirdiği ihracat \$1.051 milyar iken ithalat \$767 milyon seviyesindedir.³³

Doğu Türkistan’ın kuzeyinde Altay dağları, gü-

27 M. Turgut Demirtepe, “Çin’in Yumuşak Karnı: Doğu Türkistan Sorunu”, <http://www.usakgundem.com/yazar/2183/cin'in-yumusak-karni-doguturkistan-sorunu-.html> E.T. 20.11.2018

28 Alexandr Dugin, “Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım”, Küre Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2010. s. 188

29 Bilgin Erdoğan, “ABD’nin Orta Asya Siyaseti”, (Ed.) Mim Kemal Öke, *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999, s. 230

30 ÇALIŞKAN, a.g.e. s. 315

31 “Uygur Müslümanları Komünist Çin İşgaline Direniyor!”, <http://www.dogu-turkistan.net/2012/09/20/uygur-muslumanlari-komunist-cin-iskaline-direniyor/> Erişim Tarihi: 20.11.2018

32 Oya Akgönenç, “Doğu Türkistan Olayları ve Uygurların Var Olma Mücadelesi-1” <https://www.timeturk.com/tr/makale/oya-akgonenc/dogu-turkistan-olaylari-ve-uygurularin-var-olma-mucadelesi-1.html> Erişim Tarihi: 20.11.2018

33 ÇOLAKOĞLU, a.g.e. s. 168

neyinde Karakum çölü ile Altundağı (Kuenlun) ve Pamir dağları yükselir. Türklerin yaşadığı ülke manasına gelen Türkistan'ın doğu bölgesini teşkil eden Doğu Türkistan'ın yüzölçümü 1.828.418 km² olup, bunu 1/3 çöller, 90.000 km² sini ormanlıklar geri kalanını tarıma elverişli topraklar ve dağlık bölgeler teşkil eder.³⁴ Çin'in en batı noktasını oluşturan bu topraklar, Soğuk Savaş döneminde Çin tarafından, Sovyet tehdidine karşı tampon bölge olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle Çin'in söz konusu topraklar için atacağı her türlü adım, hem kendisinin hem de bölge ülkelerinin güvenliğini ve istikrarını doğrudan ilgilendirmektedir. Şu anki konumuyla Rusya, Çin için artık ciddi bir tehlike teşkil etmiyorsa da, Çin, «Halkın Kurtuluş Ordusu» (PLA) olarak adlandırılan silahlı kuvvetlerine bağlı kara ve hava kuvvetlerini bölgede tutmakta ve nükleer füzelerinin büyük kısmını da burada muhafaza etmektedir. Elbette PLA birliklerinin Doğu Türkistan'da varlığını devam ettirmesinin diğer bir önemli nedeni de, Müslüman halkı gerektiği gibi kontrol altında tutabilmektir.³⁵

Çin'in Asimilasyon Ve Soykırım Politikaları

Doğu Türkistan, 1759'da başlayan Çin işgalinden sonra adı "Xinjiang" (Yeni Bölge) şeklinde değiştirilerek Orta Asya bölgesinden ayrılmıştır. Bunun üzerine bölgede yaşayan Uygurlar bu işgale sık-sık başkaldırmıştır. 1931 yılında başkaldırıların en büyüğü cereyan etmiştir. Bunun sonucunda 12 Kasım 1933 tarihinde Şar-

ki Türkistan Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Ama cumhurbaşkanı olarak seçilen Hoca Niyaz'ın başbakan ve bakanları Çin'e teslim edilmesinden sonra cumhuriyet işlevsiz kalmış ve Çin baskıları neticesinde cumhuriyet dağılmıştır.

1944 yılına gelindiğinde bu defa adı "Doğu Türkistan Cumhuriyeti" olan bir devlet ilan edilmiştir. Ancak bu devletin de lideri SSCB'nin organize ettiği bir suikast sonucunda ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca bu dönem Çin'in ülke içindeki milliyetçilere karşı yürüttüğü mücadelelerin en yoğun olduğu dönemdir. Mao, uzun yürüyüşünü bitirmiş ve Komünist Çin düşüncesini Sovyetlerin de yardımıyla geliştirmiştir. Bu süreçte Çin, Çinliler dahil bünyesinde yaşayan tüm halkları Marksist bir yaklaşımla dönüştürme politikası yürütmüştür.³⁶

1949'da Komünist Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Çin tüm dünyaya korku salan bir devlet haline geldi. Komünizmin insanlara karşı acımasız tutumu ve insanların arasındaki ilişkileri robotlaştıran materyalist tavrı, adaletsiz ve zalim bir yönetimi ortaya çıkarmaktadır. Bu tam anlamıyla bir diktatörlüktür. Her ne kadar birtakım Batılı odaklar Çin ekonomisinde yapılan liberal reformları Çin'in demokratikleştiğini savunsalar da bu durum Çin'in bir dikta rejimi olmadığını göstermez. Gerek Çin gerekse Doğu Türkistan halkları da bu dikta rejiminin en önemli şahididir.³⁷ Zira rejim, özellikle asimile olmak istemeyen Müslümanları yok etmeye meyil etmiştir. Örneğin 1949-1952 arası 2,8 milyon, 1952-1957 arası 3,5 milyon, 1958-

34 "Doğu Türkistan'ın Yüzölçümü Ve Yüzey Şekilleri", <http://www.gokbayrak.com/sayfa/dogu-turkistan-in-yuzolcumu-ve-yuzey-sekilleri> Erişim Tarihi: 20.11.2018

35 Yücel Tanay, "Çin'in Doğu Türkistan'dan Vazgeçememesinin Nedeni Yeraltı Ve Yerüstü Zengin Kaynaklardır", <http://www.gokbayrak.com/haberler/cinin-dogu-turkistandan-vaz-gecememesinin-nedeni-yer-alti-ve-yerustu-zengin-kaynaklardir>, Erişim Tarihi: 20.11.2018

36 "Çin İşkencesinde Doğu Türkistan", <http://www.vatanbir.org/dergi/26/cin-iskencesinde-dogu-turkistan> Erişim Tarihi: 20.11.2018

37 "Korku Devleti Çin", http://www.harunyahya.org/kitap/dogu_turkistan/turkistan1.html Erişim Tarihi: 20.11.2018

1960 arası 6,7 milyon, 1961-1965 arası 13,3 milyon ve toplamda 26,6 milyon insan ya Çin ordusu tarafından katledilmiş veyahut da rejimden kaynaklanan kıtlık sonucunda ölmüştür.³⁸ Hayatta kalanlar ise büyük baskı ve işkencelere maruz kalmıştır. Doğu Türkistan'ın uzun süre sürgüne gönderilmiş lideri İsa Yusuf Alptekin, söz konusu baskı ve işkenceleri ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Ona göre Doğu Türkistan'da halka uygulanan baskılar, Sırpların Bosna Hersek'te Müslüman Boşnaklara yaptıklarından farklı değildir. Ülkedeki Çin mahkemeleri adaletsiz ve ceza yöntemleri de son derece acımasızdır. Diridir toprağa gömmek, öldüresiye dövülen bir insanı çıplak halde karlarda yatırmak, iki bacağı iki ayrı öküze bağlanan bir insanı ikiye bölmek gibi cezalar uygulanmıştır.³⁹

Çin'in asimilasyon politikalarına eğitim sistemi de dahil olmuştur. Bu kapsamda ilk olarak Uygurların 1000 yıldır kullandığı Arap alfabesi, Çince Pinyin temelinde geliştirilen Latin alfabeyle değiştirilmiştir. 1950'lerden itibaren Doğu Türkistan'a getirilen Han Çinlilerin nüfusu da zamanla artmış ve Uygurların devlet kurumlarındaki pozisyonu zayıflamıştır. Böylece zaman içerisinde Uygurların bölgedeki etkisi de zayıflamıştır.

1960'lardan itibaren bölgede yapılan nükleer denemeleri de asimilasyon politikasının bir parçası olarak görmek mümkündür. Zira Çin, 1964'ten 1996'ya kadar bölgede 46 nükleer deneme yapmış ve bu zaman zarfında 190,000 kişi ölmüştür.

1980'lerde Çin, doğum planlaması politikasıyla Uygurların nüfus artışını engellemeye çalışmıştır. Bu esnada Han Çinlilerinin bölgeye taşınması da devam etmekteydi. Bu doğum planlaması politikasına göre Uygur anneler zorunlu kürtaja tabi tutuluyordu. Bu uygulama ile milyonlarca bebek alınmıştır. Ancak Çin'in iç bölgelerinde tek çocuk hakkı olan Çinliler, Doğu Türkistan'da bundan muaf tutulmaktaydı.⁴⁰ Bu uygulamaların günümüzdeki sonuçlarına bakıldığında, Doğu Türkistan'ın nüfus dengesinin bozulduğu ve hatta Doğu Türkistan'daki pek çok şehirde Uygur Türklerinin azınlık durumuna düşmüş olduğu görülmektedir.

1070'lerden sonra Çin'in kapalı yapıdan sıyrılıp dünyaya açılırken yaşadığı liberalleş sürecindeki büyük ekonomik kalkınmasının etkileri Doğu Türkistan'a da yansımıştı. Ama bu kalkınmadan Uygur halkı hiç faydalanmamıştır. Zira bölgedeki tüm büyük şirketler Çinlilere aittir. Bu şirketler Uygurlara iş vermemektedir. Bu yüzden büyük çoğunluğu çiftçilik ve pazarcılıkla geçinen Uygurlar, kötü hayat koşullarında yaşamaya itilmektedir.⁴¹ Bu yüzden liberalleşme, bölgede sosyo-ekonomik sınıflaşmayı etnisiteye indirmiştir.

11 Eylül 2001'de ABD'deki büyük terörist saldırısı ile uluslararası sistemde dengelerin değiştiğini görmekteyiz. Zira ABD, ülkesini hedef alan uluslararası terörizme karşı küresel bir mücadeleye başlatmıştır. Ancak bazı ülkeler bu mü-

38 Meltem Arıkan, "Çin Zulmü Doğu Türkistan'ı Acımasızca Eziyor", <http://www.gokbayrak.com/haberler/kizil-cin-zulmu-dogu-turkistani-acimasizca-eziyor> Erişim Tarihi: 21.11.2018

39 Tarık Tavanoğlu, "Uygur Türkleri'nin Çılgılığı...", <http://www.ortadogugazetesi.net/makale.php?id=4258> Erişim Tarihi: 21.11.2018

40 Kenan Dağcı ve Mustafa Keskin, "Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, <http://dergi.cicr.yalova.edu.tr/article/view/5000067303>, (Erişim Tarihi:21.11.2018)

41 M. Turgut Demirtepe, "Doğu Türkistan Sorunu", <http://slaciner.blogspot.com/2009/11/dogu-turkistan-sorunu.html> (Erişim Tarihi: 21.11.2018)

cadeleden pay çıkararak, bunu kendi çıkarları kapsamında kullanmak istemiştir. Bu ülkelerden biri de Çin'dir. ABD'nin terörizmle mücadelesini Müslümanlara karşı bir savaş gibi gören Çin yönetimi, Ekim 2001'de yaptığı bir açıklamada, Çin'in de Doğu Türkistan'daki İslamcı teröristlere karşı Batı dünyası ile işbirliği yapmak istediğini söylemiştir. Ancak Çin'in bu mesajı apaçık bir çarpıtmadır. Zira Uygurlar, inanç özgürlüğüne sahip çıkmanın, kültür ve örfünü yaşatabilmenin, özgürce dilini konuşabilmenin mücadelesini vermektedir. Bu mücadele de demokratik bir platformda yürütülmektedir. Tabii ki her toplumda olabileceği gibi Uygurlar arasında da, şiddete meyilli kişiler veya gruplar olabilir. Ancak bu durum, demokrat Uygurların haklı bir mücadele yürütmediği anlamına gelmez. Bölgede bir terörizm varsa, o da Çin'in Uygurlara karşı yürüttüğü devlet terörüdür.⁴²

Uluslararası Sistemde Doğu Türkistan Sorunu

Dünya kamuoyu, devletlerin milli güvenliğini tehdit eden ani olaylar vuku bulduğunda, devletin bazı önlemler almasını yadsımaz. Bu hallerde bile işkence yaşağını devletler görmezlikten gelemez. Ama Çin yönetimi ulusal istikrarın korunması adına egemen devlet düzenine tehdit gibi görünen neredeyse tüm etkinlikleri içine almıştır. Bu kapsamda Uygurlar, hukuk kuralları çerçevesinde ve barışçıl yollardan bilgi alışverişi veya düşünce ifade etmesi sebebiyle keyfi olarak hapsedilmiş, işkence edilmiş veya öldürülmüşlerdir.

1971'de Birleşmiş Milletler'e (BM) üye olan Çin, teoride BM antlaşmasındaki temel insan hakları ilkelerine taraf olmuştur. Ancak Çin, BM

İnsan Hakları sözleşmelerini imzalamamıştır. Oysa Çin'in BM İnsan Hakları Komisyonu'na dahil olma kararı, insan haklarının uluslararası standartlarını kabul etmeye hazır olduğunun önemli bir işaretiydi.⁴³ Ayrıca Çin-AB ekonomik ilişkilerin artmasından dolayı iki taraf arasında insan hakları tartışmaları baş göstermiştir. Bu konu ile ilgili kanun düzenlemesi hakkındaki müzakereler sonucunda Çin'de insan hakları alanında kısmi iyileşme olsa da Uygurların hukuki talepleri yine sert bir şekilde bastırılmaktadır.⁴⁴ 5 Temmuz 2009 olayları bunun bir örneğidir. Uluslararası Af Örgütü, Urumçi'deki olayların şiddetlenmesi sonucu 140 kişinin öldürüldüğünün rapor edilmesi üzerine acilen bağımsız ve tarafsız bir inceleme ve soruşturma başlatılmasını ifade etmiştir. Örgütün Asya-Pasifik Bölümü Yardımcı Direktörü Roseann Rife konu ile ilgili olarak, "Çinli yetkililer, ölen ve gözaltına alınanlar için hesap vermeliler. Barışçıl bir şekilde görüşlerini dile getirdikleri veya dernek kurma ve toplanma özgürlüklerini kullandıkları için gözaltına alınanlar derhal salıverilmelidir. Ölüm cezasına başvurmadan, uluslararası standartlara uygun adil mahkemelerin görevlendirileceği adil ve tam bir soruşturma başlatılmalıdır" demiştir.⁴⁵

İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) de bu olayların üzerine harekete geçmiştir. Dönemin İKÖ Genel Sekreteri Ekmelettin İhsanoğlu, örgütün Suudi Arabistan Cidde'deki genel merkezinde örgüt üyesi bazı ülkelerin dışişleri bakanları

43 Ahmet Türköz, "Doğu Türkistan'da İnsan Hakları", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1998 s.146

44 Erkin Ay, Doğu Türkistan Enformasyon Merkezi: "2005 Yılına Ait İnsan Hakları Raporu",

45 Fatih ŞEN "Çin'in Sincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünü, Bugünü, Geleceği" *Ortadoğu Analiz* Temmuz-Ağustos'09 Cilt 1 - Sayı 7-8 ss.124-133

42 OĞAN, a.g.e.

ile bilgi alışverişinde bulunmuştur. İhsanoğlu, yaptığı açıklamada Doğu Türkistan'daki çok sayıdaki can ve mal kaybının kötüleşen durumla ilgili olarak derin endişe taşıdığını söylemiştir. Uygurların korku ikliminde yaşamaya zorlanmalarından duyduğu derin üzüntüyü ifade eden İhsanoğlu, Çin hükümetine Doğu Türkistan'daki sivillerin normal hayatlarına geri dönmeleri için barış ve huzur ortamını sağlaması çağrısında bulunmuştur⁴⁶ Bu olaylar, Çin için Doğu Türkistan'daki gelişmelerin Çin'in ulusal ve uluslararası prestijini önemi derecede etkilediğini bir defa daha göstermiştir.

Doğu Türkistan'da, Çin'in uyguladığı farklı baskı yöntemleri vardır. Safeguard Defenders adlı bir insan hakları araştırma grubunun raporuna göre Çinli polislerin gözaltına aldığı en az beş insan hakları savunucusuna istekleri dışında ilaç verilmiştir. Bu ilaçlar psikolojik amaçlar için kullanılmaktadır. Ayrıca Doğu Türkistan'daki yeniden eğitim kampları, normalde okul binasıdır. Ancak tutuklanan Uygurlar bu kamplarda yaşamaktadır. Yüksek duvar ve dikenli tellerle çevrilen bu korunaklı kamplar hapisane işlevi görmektedir ve bunların sayısı da her geçen gün artmaktadır. Çin yönetimi ise bu kampları "mesleki eğitim" veya "eğitim yoluyla dönüştürme merkezleri" olarak tanımlamaktadır. Ama aslında bu kamplar izole edilmiş detoksikasyon* merkezleridir.⁴⁷ Yani beyin yıkama

merkezidir.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (HRW) raporuna göre bu kamplarda mahkumlara Çin Lideri Xi Jinping'e övgü dolu söz ve sloganlar söylemeye zorlanmaktadır. Ayrıca Çin'deki güncel politik uygulamaları övmek ve Çin'e bağlılık yemine etmeleri talep edilmektedir. Yine bu raporda Doğu Türkistan'daki mevcut uygulamaların birçok yönden Kültür Devrimi'ne benzediği ifade edilmektedir. Yani o dönemde insanların Mao'ya tapılmaya zorlandığı gibi şimdi de Uygurlar, Başkan Xi'ye bir tür ibadet yapmaya zorlanıyor. Kural olarak her Çin vatandaşı Çin Komünist Partisi'ne sadık ve onun yolundan ayrılmayan, rejimin istediği davranışlar sergilemelidir. Bu politik eğitim tesisleri ise Kültür Devrimi'ne göre daha geliştirilmiş ve modernize edilmiş bir versiyonudur.⁴⁸

ABD-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu

1990'ların sonuna doğru Çin'in Orta Asya bölgesinde artan nüfuzu ABD'yi rahatsız etmeye başlamıştır. Bu rahatsızlığın diğer sebebi de bölge devletlerinin Çin'in ilgisine karşılık vermesidir. Özellikle Çin'in komşusu ve ABD ile yakın ilişkileri olan Kırgızistan ve Kazakistan, ABD'nin dikkatini, Çin'in bölgedeki ekonomik nüfuzu, Doğu Türkistan sorunu ve Çin ile olan sınır problemlerine çekmeye çalışmıştır.⁴⁹

2001 yılına gelindiğinde yaşanan 11 Eylül saldırıları ile bölgedeki Çin-ABD rekabeti de farklı

46 "Urumçi'deki olaylar İKT'yi hareketlendirdi", www.zaman.com.tr/haber.do?867389&keyfield=646FC49F752074C3BC726B697374616E, E.T. 20.11.2018

*Detoksikasyon: Arıtma yahut zehirli bir maddeyi zararlı kılma işlemidir.

47 "Scripted and Staged: Behind the Scenes of China's Forced TV Confessions" <http://rsdlmonitor.com/wp-content/uploads/2018/04/SCRIPTED-AND-STAGED-Behind-the-scenes-of-Chinas-forced-televised-confessions.pdf> Erişim Tarihi: 25.11.2018

48 "Eradicating Ideological Viruses: China's Campaign of Repression Against Xinjiang's Muslims" <https://www.hrw.org/report/2018/09/09/eradicating-ideological-viruses/chinas-campaign-repression-against-xinjiangs> Erişim Tarihi: 25.11.2018

49 Şatlık Amanov, *ABD'nin Orta Asya Politikaları*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007, s. 262.

bir boyut kazanmıştır. Zira Çin 2001 öncesi Uygur milliyetçilerini “ayrılıkçı” olarak tanımlarken 2001 sonrası uluslararası konjonktürün değişmesiyle, onları “köktendinci teröristler” olarak tanımlamış ve bu kapsamda yaklaşık elli Uygur grubu radikal terörist ilan edilmiştir. Bu durumun oluşmasında 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan yerel ve küresel gelişmelerin rol oynamıştır. Çin, ABD’nin dış politikadaki değişen önceliklerini iyi kullanılmış ve Çin medyasında “Müslüman Uygur”, “Uygur İslami teröristleri” ve “Cihat” kelimeleri sıkça kullanılmaya başlanmıştır.

2001 yılında ABD’nin Afganistan’a müdahale ederek Orta Asya’ya yerleşmesi neticesinde ABD-Çin ilişkilerinin seyri değişmiştir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard L. Armitage’in Ağustos 2002’deki Çin ziyaretinde, Çin’in çabaları neticesinde ABD, Doğu Türkistan İslami Hareketi’ni (ETIM-The East Turkestan Islamic Movement) el-Kaide ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle terör örgütü listesine almıştır. Bunun ardından BM de ETIM’i terörist örgüt olarak tanımlamıştır. Bunun sebebi olarak, ETIM’in sivillere saldırılar düzenlemesi gösterilmiştir.⁵⁰

2002’de ABD birkaç Uygur örgütünü daha terörist örgütler listesine aldıktan sonra Çin’in Doğu Türkistan’a baskısı daha da artmıştır.⁵¹ 11 Eylül saldırısından sonraki 6 ay içinde 3000’e yakın Uygur tutuklanmış ve birçok Uygur’a uzun süreli hapis veya idam cezası verilmiştir. Ama

50 AMANOV, a.g.e., s.262

51 ABD’nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki insan hakları ve ABD-Çin ilişkileri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Shirley A. Kan, ‘ U.S-China Counterterrorism Cooperation: Issues for U.S Policy’, *CRS Report for Congress, Congressional Research Service*, Updated August 6, 2008.

bunun yanı sıra ABD, şiddet eğilimi olmayan Doğu Türkistan Ulusal Kongresi ve Bölgesel Uygur Organizasyonu’nu desteklemiştir.⁵² Yine ABD, Çin’de insan hakları ve özgürlüklerinin geliştirilmesi gerektiği ile ilgili olarak zaman-zaman görüş bildirmeye devam etmiştir. Son zamanlarda ABD Başkanı Donald Trump’ın Doğu Türkistan üzerinden Çin’e karşı Uygurları zorla yeniden eğitim kamplarına alması hakkında uyarıda bulunması bunun bir örneğidir. Hatta Trump yönetimi uyarının ötesine giderek bu konu sebebiyle Çin’e karşı yaptırım uygulanmasını bile düşünmektedir.⁵³ Bunun yanı sıra ABD, bölgedeki Uygur varlığını siyasi bakımdan da desteklemektedir. Eylül 2004’te ABD Kongre üyesi Jo Ann Davis’in girişimiyle ABD parlamento binasında 14 kişilik sürgünde olan bir “Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükümeti” kurulmuştur.⁵⁴ Bu durum gösteriyor ki ABD, Doğu Türkistan meselesinde Çin’e karşı iki yönlü politika izlemektedir. Uygur örgütleri terörist olarak kabul edip Çin ile bağları tamamen koparmazken aynı zamanda onu dengelemek için şiddet eğilimli olmayan Uygurlara sürgünde bir hükümet kurduracak kadar yardım etmektedir. Bu sebeple diyebiliriz ki ABD’nin insan hakları temelinde Çin’e karşı tepkileri daha çok ABD’nin dış politika parametrelerinden birini oluşturmaktadır. Yani çıkar temelli bir yaklaşımdır. Ancak bu yaklaşımın birtakım olumsuz sonuçları olması

52 Adam Wolfe, “Freeing Uighur Detainees from US Custody May be Impossible”, *Power and Interest News Report*, www.pnr.com Erişim Tarihi: 20.11.2018

53 “East Turkestan: US Considering Sanctions Against China for Treatment of Uyghur Population”

<https://unpo.org/article/21082?id=21082> Erişim Tarihi: 23.11.2018

54“Sürgünde Doğu Türkistan Hükümeti’ ABD’de kuruldu” <http://www.haber7.com/dunya/haber/14281-surgunde-dogu-turkistan-hukumeti-abdde-kuruldu> Erişim Tarihi: 23.11.2018

muhtemeldir. İlk olarak Çin Doğu Türkistan'daki milliyetçiliği yok etmek için yapabileceği askeri müdahaleleri, 'teröre karşı savaş' argümanı ile meşru bir zemine oturtmak ve hatta bu konuda uluslararası toplumun desteğini isteyebilecektir. Öte yandan Uygurlar, ABD politikalarının Çin'in Doğu Türkistan'daki baskılarına karşı etkisiz kalması halinde ABD'ye karşı öfke duyabilir ve bu Uygurların bir kısmı bu sebeple radikalleşebilir.⁵⁵

2009 yılına gelindiğinde daha önce bahsedildiği üzere Doğu Türkistan'da birtakım olaylar cereyan etmiştir. Bu olaylara ABD'nin tepkisi beklenenden daha yumuşak olmuştur. ABD Temsilciler Meclisi'nin iki üyesi, Çin'in Uygurlara baskılarını eleştirmek ve Rabia Kadir'i desteklemek için Kongreye bir tasarı sunmuş ve Çin'i soykırım yapmakla suçlamıştır.⁵⁶ Tasarıda Çin'in "Terörle Savaş" olgusunun stratejik hedeflerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak Uygurları baskı altında tuttuğu ve bölgeye Han Çinlilerini yerleştirerek, Uygurları azınlık durumuna getirdiği dile getirilmiştir.⁵⁷ Burada şunu da belirtmek gerekir ki ABD, Çin'i tamamen kaybetmek istememektedir. Zira ABD ve Çin arasında siyasi ve ekonomik açıdan muazzam bir ilişki vardır. Bu yüzden ABD, masada tüm seçenekleri tutmaktadır.

2013'te Çin, Kuşak ve Yol adında yeni bir İpek Yolu projesini açıklamıştır. Buna göre Pekin'den Londra'ya uzanan bir ticaret demiryolu

kurulacaktır.⁵⁸ Bu proje Doğu Türkistan'daki sorunu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Zira Çin, dış ticaretinin büyük bölümünü doğusundaki deniz yolları üzerinden yaptığı için, bu bölgede ABD, Japonya, Vietnam, Filipinler, Malezya ve Hindistan gibi devletlerle arasındaki sorunlardan ötürü bu yola alternatif bir yol olarak bu Yeni İpek Yolu Projesini geliştirince bu projenin en önemli istasyonlarından biri olan Doğu Türkistan'ın değeri daha çok artmıştır. Çünkü Güney Çin Denizi ve Senkaku Adaları sorunu ile Tayvan krizi ve Hindistan'la olan çıkar çatışması sebebiyle deniz güzergahı her zaman tehlike arz etmektedir. Doğuda ABD, Japonya, Hindistan gibi güçlü devletler ile potansiyel bir kriz içinde olan Çin, batı tarafa yani Orta Asya'ya yönelmiştir. Bakıldığında Çin'in batıya doğru (Orta Asya, Rusya, Pakistan ve Orta Doğu) açılan kapılarının hepsi Doğu Türkistan'dadır. Bu yüzden Doğu Türkistan, İpek Yolu projesi için merkez konumundadır ve Çin'in yeni ticari stratejisinin sıçrama tahtasıdır.⁵⁹ Dolayısıyla Çin için bu denli hayati öneme sahip Doğu Türkistan bölgesi Çin için vazgeçilmez olduğundan bölgedeki baskısı da devam etmesi muhtemeldir. Zira Çin Komünist Partisinin 1949'dan bu yana bu kadar çabalamasına rağmen Uygurlar kendi kültürü ve inançlarından vazgeçemedikleri için devlete bir tehdit olacağını düşünen Çin yönetimi önceden kullandığı asimilasyon politikasının çok da başarılı olmadığını yada olsa da çok yavaş bir şekilde yürümekte olduğunun kanaatine

55 Fatih Şen, "Çin'in Sincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünü, Bugünü, Geleceği" *Ortadoğu Analiz* Temmuz-Ağustos'09 Cilt 1 - Sayı 7-8 ss.124-133 s. 127-129

56 "ABD de Çin'deki Kırım İçin Soykırım Dedi" <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/abd-de-cindeki-kiyim-icin-soykirim-dedi-h83001.html> Erişim Tarihi: 23.11.2018

57 Fatih Şen "Uluslararası Tepkiler Açısından Sincan-Uygur Sorunu", *Ortadoğu Analiz*, Eylül 2009 Cilt 1, Sayı 9, s.113

58 "President Xi Jinping Delivers Important Speech and Proposes to Build a Silk Road Economic Belt with Central Asian Countries" (07.09.2013) https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/xjpfwzysi-egjtfhshzzfh_665686/t1076334.shtml Erişim Tarihi: 23.11.2018

59 "Çin'in Doğu Türkistan'da Toplama Kamp Sistemi Uygulamasının Amacı" <http://www.sinoturknews.org/cinin-dogu-turkistanda-toplama-kamp-sistemi-uygulamasinin-amaci/> Erişim Tarihi: 22.11.2018

varmıştır. Bu yüzden Doğu Türkistan'daki Türk Müslüman kimliğini en kısa zamanda ve geniş çapta yok etmek için toplama kampı sistemine başvurmuştur. Bu kampların içinde yaşananlar ayrı bir tez konusudur, ama şunu belirtmekte fayda var. Çin yönetimi Türkleri havadan sudan bahanelerle tutuklayıp bu kamplara götürerek ve onlara işkence yaparak bölgede adeta bir devlet terörü estirmiştir. Halk korkudan yönetim ne yaparsa ona katlanmak zorunda kalmış durumdadır. İnsanlar meydanlara toplanılarak kendi inançlarını inkar etmeye ve kendini suçlamaya mecbur olmaktadır.⁶⁰

Yaşanan bu son durumlardan ötürü ABD'de Çin'e karşı birtakım girişimlerde bulunulması için baskı grupları harekete geçmiştir. Örneğin Senatör Marco Rubio ve Cumhuriyetçi Christopher Smith Doğu Türkistan'da insan hakları ihlali gerekçesiyle suçlanan Çinli yetkililere karşı yaptırımlar uygulamak ve Çin'in bölgedeki toplama kamplarını kapatması için Trump yönetimine baskı uygulamak için bir kanun teklif etmiştir.⁶¹ Hatta Trump Çin Başkanı Xi Jinping ile 30 Kasım-1 Aralık 2018'de Arjantin'deki G20 zirvesinde görüştüğünde de bu senatörler Müslüman azınlıkların Çin'deki büyük toplama kamplarına alınması sorununu gündeme getirmek için Trump'a ısrar etmiştir.⁶² Trump da Uygurların

bu kötü durumundan ötürü sesini yükseltmiştir. Ancak bunun karşılığında Çin'in ABD büyükelçisi Cui Tiankai de yaptırımlar olursa ABD'ye karşı misilleme yapmakla tehdit etmiştir.⁶³

Görüldüğü üzere ABD'nin Doğu Türkistan konusundaki girişimleri zayıf kalmaktadır. Oysa ABD yönetimi, dünyaya ilan etmek üzere Uygurların hukuk dışı maruz kaldığı durumları ve toplama kamplarındaki şartları araştırarak istihbarat toplamalıdır. Öte yandan Amerikalı diplomatlar da en azından Çin'e konuyu açmak için Endonezya, Malezya ve Pakistan gibi Asya'daki büyük Müslüman devletlerin yönetimlerine Çin'in baskı politikalarına karşı diplomatik bedel ödetmek adına bu ülkelerin halklarına Doğu Türkistan'da yapılan zulmü anlatarak baskı yapmasını sağlayabilir. Bu ülkelerin yönetimleri belki Çin'i eleştirmenin bedelini göze alamazken kamuoyu baskısı bu yöneticilerin hesaplarını değiştirebilir. Ve daha fazlası normalde Çin'i eleştiremeyen bu ülkeler, Pekin'in bunun gerçek bir sorun olduğunu kabul etmesini sağlayabilir.⁶⁴

SONUÇ

Çin, toprak alanı olarak dünyanın en büyük dördüncü ülkesi konumundadır. 1.4 milyar nüfusuyla 7.5 milyarlık dünya nüfusunun yaklaşık yüzde yirmisini tek başına oluşturmaktadır. 30 yıla kadar dünyanın en büyük nükleer gücü

60 Tanner Greer, "48 Ways to Get Sent to a Chinese Concentration Camp", Sept 13, 2018 <https://foreignpolicy.com/2018/09/13/48-ways-to-get-sent-to-a-chinese-concentration-camp/> E.T. 24.11.2018

61 Viola Zhou, "US lawmakers urge Trump to punish China on Xinjiang", Oct 11, 2018 <https://www.inkstonenews.com/politics/china-and-us-clash-over-mass-detention-xinjiang/article/2168117> Erişim Tarihi: 24.11.2018

62 Michael Bowman, "Trump Urged to Press Xi on China's Treatment of Uighurs" <https://www.voanews.com/a/trump-urged-to-press-xi-on-china-s-treatment-of-uighurs/4682403.html>

Erişim Tarihi: 24.11.2018

63 Ben Westcott, "Chinese ambassador threatens retaliation over possible US Uyghur sanctions" Nov 28, 2018 <https://edition.cnn.com/2018/11/27/politics/us-china-uyghur-cui-tiankai-intl/index.html> Erişim Tarihi: 24.11.2018

64 Michael H. Fuchs, Daniel Benaim and Blaine Johnson "China Is Violating Uighurs' Human Rights. The United States Must Act" Nov 28, 2018 <https://foreignpolicy.com/2018/11/28/china-is-violating-uighurs-human-rights-the-united-states-must-act/> Erişim Tarihi: 01.12.2018

olması beklenen Çin, jeopolitik konumu, geniş pazarı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliğinden ötürü bu yüzyılın süper gücü olması muhtemeldir. Ancak bu süper güç adayı ülkenin kendi içinde birçok sorunu bulunmaktadır. Tayvan, Tibet, İç Moğolistan ve Hindistan ile sınır problemleri, işsizlik, askeri modernizasyon, çevre, gelir adaletsizliği, dışa bağımlı enerji ihtiyacı gibi birçok sorunu vardır. Bunlardan biri de Doğu Türkistan meselesidir. Bu sorunlar Çin'in süper güç olmasında önemli derecede engel teşkil etmektedir.

Mao devrinden beri küresel güç olmaktan ziyade bölgesel güç olmak gerektiği söylemi vardır. Zira Çinli yöneticiler Çin'in askeri ve ekonomik olarak büyük güçler düzeyine erişemediğinin farkındadır. Doğu Türkistan konusunda Çin'in her hareketi Çin'deki diğer azınlıktaki halkları da etkileyecektir. Dolayısıyla Doğu Türkistan'ın kalkınması ve istikrarının sağlanması Çin'in de kalkınma ve istikrarını etkileyecektir. Buna rağmen Çin yönetimi Uygurlara karşı bir yumuşamaya gitmemekle birlikte daha fazla baskı yapmayı planlamaktadır. Bundan dolayı ABD'ye denk olacak kadar üst seviyelere gelmeden ve özellikle Doğu Türkistan ve diğer iç sorunlarını çözmeden bölgesel güç pozisyonundan küresel güç olma yoluna gidemeyecektir.

Uluslararası sistemin gelecekte nasıl bir hal alacağı konusu yoğun olarak tartışılmaktadır. Kimileri hakimiyet mücadelesinin geçirdiği dönüşümleri savaşlar ile açıklarken kimileri de bunu bilim ve teknolojideki ilerleme ile bazı büyük olaylarla açıklar. Bu durumlar bize gösteriyor ki büyük güçler bu yüzyılda büyük bir rekabete hazırlanıyor. Bunun ilk somut göstergesi Trump yönetiminin başlattığı ticaret savaşlarıdır. Bu

yüzden mevcut uluslararası sistem içerisinde Çin'in konumu önemli bir noktaya erişmiştir.

Dolayısıyla Çin'in bu yüzyıl boyunca nasıl yönetileceği hususu önem taşımaktadır. Optimist bir gözle bakılacak olursa Çin'in zenginleşmesi ve ardından sınıflı toplum yapısına sahip olmasının sonucunda demokratikleşmesi beklenir. Ancak pesimist bir yaklaşımla denilebilir ki Çin, kendi içindeki tek parti sistemini tüm dünyaya dayatacaktır. İlk bakışta şunu söylemek lazım ki Çin, kısa ve orta vadede dışarıdan bir zorlama olmadan kolay kolay demokrasiye geçemez. Bu yüzden bunun yerine, Çin'le beraber çalışıp ve Çin'in sert bir dış politika izlemesi engellenmelidir. Böyle olursa, Uygur kimliği daha da sağlamlasacak ve Uygurların özgürlük davası devam ederek uluslararası platformlara taşınabilir. Aksi halde Doğu Türkistan'daki istikrarsızlıklar devam edecektir. Hatta Orta Asya bağlamında bölge ve sınır güvenlik sorunları da çözülmeyecektir. Öte yandan Uygurlar, Çin'in Yeni İpek Yolu projesini desteklemeyip ve ona zarar verebilir. Bu yüzden Çin rejimi temkinli bir şekilde demokratikleştirme yoluna çekilmelidir. Bu sayede Çin, büyük güç olma yolunda rastlayacağı birçok iç ve dış sorunları çözülebilir. Dolayısıyla Çin daha güçlü ve daha etkili bir devlet olabilir.

Çin'in demokratikleşmesinin Doğu Türkistan üzerinde birçok olumlu etkisi olabilir. Bir kere Sincan Uygur Özerk Bölge Yasası kapsamlı olarak uygulanabilir. Öte yandan Uygurlar kendi kimliğini koruma hakkına sahip olacaktır. Çinlilerin Uygurlara yönelik ötekileştirmesi, aşağılaması ve ayrımcılığı büyük ölçüde azalacaktır. Ayrıca Doğu Türkistan'da istikrar büyük ölçüde sağlanıp Kuzeybatı Bölgeleri Kalkındırma

Stratejisi'nin gerçekleşmesiyle bölgenin önemi daha da artacaktır. Yine bakıldığında Orta Asya bağlamındaki bölge ve sınır güvenlik sorunlarının büyük bir kısmı da çözülecektir. Dolayısıyla da Doğu Türkistan bölgesi, etnik, dinî ve kültürel özelliklerinden dolayı Orta Asya'ya stratejik derinlik katacaktır. Öte yandan Uygurlar, Çin'in Yeni İpek Yolu politikasına da katkılarda bulunarak Orta Asya ile bağların daha da güçlenmesini sağlayacaktır.

Burada Uygurlara da görev düşmektedir. Doğu Türkistan İslami Hareketi gibi birtakım Uygur direniş örgütleri silahlı mücadeleden vazgeçmelidir. Zira bu örgütlerin eylemlerinde sivillere verdiği zarar Doğu Türkistan davasının meşruiyetine zarar vermektedir. Uluslararası platformlarda Doğu Türkistan davası anlatılırken Çin, bu örgütlerin eylemlerini örnek göstererek "terörizme karşı savaş" etiketi ile savunma yapıyor. Oysa şiddete varmayan mücadelede, silahlı mücadeleye göre çok daha fazla seçenek vardır. Zira silahsız ve barışçıl mücadele ile toplum, yönlendirilebilir ve iktidar sahipleri kamuoyu gücü ile pes ettirilebilir.

BİLGESAM Hakkında

BİLGESAM, Türkiye'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olarak 2008 yılında kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak BİLGESAM; Türkiye'deki saygın akademisyenler, emekli generaller ve diplomatların katkıları ile çalışmalarını yürütmektedir. Ulusal ve uluslararası gündemi yakından takip eden BİLGESAM, araştırmalarını Türkiye'nin milli problemleri, dış politika ve güvenlik stratejileri, komşu ülkelerle ilişkiler ve gelişmeler üzerine yoğunlaştırmaktadır. BİLGESAM, Türkiye'de kamuoyuna ve karar alıcılara yerel, bölgesel ve küresel düzeydeki gelişmelere ilişkin siyasal seçenek ve tavsiyeler sunmaktadır.

Yazar Hakkında

1989 yılında Erzurum Pasinler'de doğan yazar Lisans eğitimini 2006 yılında Kırıkkale Üniversitesi'nde başladığı Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı. 2012'de Yüksek Lisansına Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde başladığı sırada Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü'nde (USBED) analist olarak yazılar yazmaktaydı. Bu dönem içerisinde Erasmus Student Exchange Program kapsamında İtalya'nın Cenova kentindeki Università degli Studi di Genova'da Siyaset Bilimi bölümünde eğitim almıştır. 2016 Eylül ve Aralık aylarında Özbekistan'a yaptığı ziyaretlerde devlet başkanı İslam Karimov'un ölümü ve sonrası yapılan seçimleri ve bölge halkının yaşamını incelemiştir. 2017 yılında Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Doktora eğitimine başlayan yazar aynı zamanda burada Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.